

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ОСВІТИ, НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ

В И С Н О В О К

До протоколу № 108
від 18 жовтня 2022 року

до проекту Закону України
про подальшу деколонізацію, деокупацію
та суверенізацію культурного простору України
(реєстр. № 7721-1 від 14.09.2022)

Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій за дорученням Голови Верховної Ради України Р.Стефанчука розглянув проект Закону України про подальшу деколонізацію, деокупацію та суверенізацію культурного простору України (реєстр. № 7721-1 від 14.09.2022, доопрацьований від 20.09.2022), поданий народним депутатом України Потураєвим М.Р. та іншими народними депутатами України, і зазначає таке.

Зазначений законопроект є альтернативним до проекту Закону України про деколонізацію гуманітарної сфери України (реєстр. № 7721 від 01.09.2022), поданого народним депутатом України Княжицьким М.Л. та іншими народними депутатами України.

У пояснювальній записці до законопроекту визначено, що його розроблено з метою створення правових основ деколонізації, деокупації та суверенізації культурного простору України, зокрема шляхом захисту конституційних прав громадян України у сфері культури, задоволення їх культурних та інформаційних потреб, що охоплює, зокрема, телебачення, радіомовлення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище.

Для досягнення цієї мети передбачено:

встановити заборону антиукраїнської, проросійської пропаганди;
визначити критерії, які встановлюють обмеження на використання символів колоніального минулого в публічному просторі;

врегулювати деколонізацію, деокупацію та суверенізацію культурного простору у сфері засобів масової інформації (медіа);

встановити заходи деколонізації, деокупації та суверенізації культурного простору у сферах: спорудження пам'яток (монументів), культури, освіти, етнополітики, свободи світогляду та віросповідання;

врегулювати деколонізацію, деокупацію та суверенізацію найменування юридичних осіб.

Міністерство освіти і науки України у межах компетенції зазначає, що законопроект у запропонованій редакції *не може бути підтриманий та потребує суттєвого доопрацювання*.

1. Зокрема, фахівці МОН України вважають, що для забезпечення принципу правової визначеності та усунення неоднозначних тлумачень слід надати чіткі визначення поняттям і термінам, які вживаються в законопроекті, зокрема “культурний простір у сфері освіти”, “асоціюються з колоніальною історією”, “суверенізація національного простору”, “суверенізація освітнього процесу”, “російське тоталітарне минуле”, “російський тоталітарний режим”, “гегемонія імперії по відношенню до її колонії”, “трансляція імперських наративів”, “період тоталітаризму”.

2. Відповідно до частини першої статті 9 законопроекту органи державної влади та органи місцевого самоврядування, в сфері управління яких перебувають заклади освіти, вживають заходів щодо “вилучення із назв закладів освіти власних імен фізичних осіб, назв географічних об'єктів, історичних подій, які асоціюються з колоніальною історією російського тоталітарного режиму”. Водночас поза увагою залишаються приватні заклади освіти та наукові установи.

Варто також зауважити, що загальні вимоги до найменування юридичних осіб, зокрема закладів освіти, визначено статтею 90 Цивільного кодексу України, Законом України “Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій”, Законом України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”. Окрім того, вимоги до найменування закладу загальної середньої освіти окремо визначено статтею 34 Закону України “Про повну загальну середню освіту”. Таким чином, існує необхідність внесення відповідних змін та доповнень до зазначених вище законодавчих актів.

3. Частиною другою статті 9 законопроекту визначається перелік “наслідків російської насильницької асиміляції”, зокрема до таких наслідків належать процеси: “виховання дітей та молоді”, “використання в освітньому процесі методичних матеріалів”, “продовження трансляції імперських наративів”. Водночас проектом Закону України не врегульований механізм віднесення відповідних процесів саме до “наслідків російської насильницької асиміляції”, тобто відсутні норми щодо критеріїв та суб'єкта, уповноваженого визначати такі наслідки, а також результати (наступних дій) у випадку їх виявлення.

4. У частині третій статті 9 законопроекту встановлюються додаткові вимоги до освітніх програм закладів освіти. Враховуючи те, що загальні вимоги до освітніх програм закладів освіти визначено статтею 33 Закону України “Про

освіту”, фахівці звертають увагу на необхідність досягнення мети правового регулювання шляхом внесення до цієї статті відповідних змін, встановивши певні рамки для академічної автономії закладу освіти та його працівників стосовно неможливості використання в освітній програмі будь-яких засобів (складників, елементів), що сприятимуть поширенню проросійської (радянської) пропаганди та/або агітації.

Також доцільно в абзаці другому частини третьої статті 9 проекту Закону України слова “освітньо-кваліфікаційних рівнів” замінити словами “рівнів освіти”.

Водночас варто зауважити, що передбачені частиною четвертою статті 9 законопроекту випадки “легітимізації” використання елементів проросійської пропаганди та/або агітації не мають однозначно визначеного механізму реалізації та не можуть бути застосовані.

Крім того, відсутні у законопроекті унормування заходів деколонізації, деокупації та суверенізації культурного простору у сфері науки.

Національна академія педагогічних наук України у своєму висновку висловлює низку зауважень та пропозицій до законопроекту.

1. Доцільно, на думку фахівців НАПН України, розширити визначення таких термінів, як “деколонізація та деокупація культурного простору” (у тому числі передбачивши заборону використання (чи надмірного використання) російської мови в засобах масової інформації, зокрема на телебаченні, закладах культури та освіти, державних установах тощо), “символи колоніального минулого” (до символів колоніального минулого додати використання російської мови в ЗМІ, закладах освіти і культури), “суверенізація культурного простору” (суверенізація – це не стільки комплекс заходів, спрямованих на впровадження досягнень української та світової культури до культурного простору України, як *утвердження* в культурному просторі цінностей українського народу та цінностей світової культури).

Також у законопроекті доцільно вказати на заходи, спрямовані на захист, розвиток та утвердження української мови в Українській державі, а не просто зазначати, що держава “забезпечує всебічний захист державної мови” (підпункт 1 пункту 3 статті 6).

2. В абзаці другому частини третьої статті 9 законопроекту слова “освітньо-кваліфікаційних рівнів” необхідно замінити словами “рівнів освіти”.

3. До пункту 2 статті 4 варто додати такі принципи як виховання патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій; формування усвідомленої потреби в дотриманні Конституції та законів України, нетерпимості до їх порушення; формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії.

Окрім того, у пункті 2 статті 4 доцільно розширити формулювання принципу “заборони трансляції, ретрансляції, публікації, інших способів оприлюднення, розповсюдження і поширення антиукраїнської пропаганди”,

замінивши його на принцип “заборони трансляції, ретрансляції, публікації, інших способів оприлюднення, розповсюдження і поширення *російських імперських ідей* та антиукраїнської пропаганди”.

4. У пункті 2 статті 7 НАПН України пропонує виключити словосполучення “за рішенням органів місцевого самоврядування”, оскільки це призведе до затягування виконання зазначеної норми закону. НАПН України вважає, що держава має взяти на себе більшу відповідальність у процесі деколонізації та деокупації культурного простору України.

5. У пункті 3 статті 7 речення “Після прийняття відповідного рішення вказані об’єкти підлягають демонтажу та можуть бути передані на зберігання до музеїв (за винятком масових (тиражованих) копій) з включенням до державної частини Музейного фонду України.” НАПН України пропонує замінити таким реченням “Після прийняття відповідного рішення вказані об’єкти підлягають демонтажу та можуть бути передані на зберігання до *спеціальних* музеїв (за винятком масових (тиражованих) копій), *метою яких є розкриття сутності та наслідків колоніального минулого України*, з включенням до державної частини Музейного фонду України”. Недоцільно, на думку фахівців НАПН України, поміщати об’єкти, що є колоніальними та комуністичними символами, в музеї, що висвітлюють світові та національні цінності.

6. У статті 9 необхідно є деміфологізація політичних і військових діячів Російської імперії, СРСР, які сприяли перетворенню України на колонію, нищили українців.

Особливу увагу необхідно приділити педагогічним працівникам, які використовують у спілкуванні з дітьми та молоддю проросійські наративи. Такі дії слід рішуче зупиняти, зокрема шляхом визначення міри відповідальності.

7. У пункті 10 статті 10 речення “Релігійні об’єднання та організації, що мають канонічні, організаційні, фінансові або інші зв’язки залежності чи підпорядкування з релігійними об’єднаннями або організаціями, іншими юридичними або фізичними особами в державі-агресорі, підлягають заходам особливого режиму державного моніторингу.” замінити реченням “Релігійні об’єднання та організації, що мають канонічні, організаційні, фінансові або інші зв’язки залежності чи підпорядкування з релігійними об’єднаннями або організаціями, іншими юридичними або фізичними особами в державі-агресорі, підлягають заходам особливого режиму державного *контролю, включаючи припинення (заборону) їх діяльності*”.

8. Доповнити статтю 9 законопроекту таким положенням:

“Метою діяльності закладів освіти щодо деколонізації, деокупації та суверенізації культурного простору України має стати формування у здобувачів освіти загальнонародних (національних) цінностей та виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, розпізнавання ворожої та шкідливої інформації, здатності протистояти дезінформації та захищати цінності України, її європейського вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу”.

Схвалюючи загалом положення законопроекту, НАПН України вважає, що деякі з них потрібно конкретизувати та деталізувати.

На засіданні підкомітету з питань освіти впродовж життя та позашкільної освіти і адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій 17.10.2022 р. було розглянуто зазначений законопроект і рекомендовано Верховній Раді України повернути його суб'єктам права законодавчої ініціативи на доопрацювання.

Заслухавши інформацію голови підкомітету з питань освіти впродовж життя та позашкільної освіти і адаптації законодавства України до положень права Європейського Союзу Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій Грищука Р. та представників Міністерства освіти і науки України, **Комітет Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій ухвалив:**

1. Рекомендувати Верховній Раді України відповідно до пункту 1 частини першої статті 114 Закону України "Про Регламент Верховної Ради України" проект Закону України про подальшу деколонізацію, деокупацію та суверенізацію культурного простору України (реєстр. № 7721-1 від 14.09.2022, доопрацьований від 20.09.2022), поданий народним депутатом України Потураєвим М.Р. та іншими народними депутатами України, за результатами розгляду в першому читанні прийняти за основу з урахуванням таких пропозицій Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій:

1.1. розглянути доцільність внесення відповідних змін до Закону України "Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій";

1.2. надати чіткі визначення поняттям і термінам, які вживаються в законопроекті, зокрема "культурний простір у сфері освіти", "асоціюються з колоніальною історією", "суверенізація національного простору", "суверенізація освітнього процесу", "російське тоталітарне минуле", "російський тоталітарний режим", "гегемонія імперії по відношенню до її колонії", "трансляція імперських наративів", "період тоталітаризму";

1.3. передбачити унормування найменування наукових установ шляхом внесення відповідних змін до Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність";

1.4. передбачити унормування найменування приватних закладів освіти шляхом внесення відповідних змін до статті 9 проекту Закону України;

1.5. у проекті Закону відсутні норми щодо критеріїв та суб'єкта, уповноваженого визначати "наслідки російської насильницької асиміляції", які передбачені частиною другою статті 9 проекту Закону, а також результати (наступних дій) у випадку їх виявлення;

1.6. в абзаці другому частини третьої статті 9 проекту Закону України слова "освітньо-кваліфікаційних рівнів" замінити словами "рівнів освіти";

1.7. у пункті 3 статті 13 “Прикінцеві і перехідні положення” передбачити доручення органам місцевого самоврядування;

1.8. переглянути строки приведення нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом у бік їх збільшення.

2. Направити цей Висновок Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики, визначеного головним з опрацювання цього законопроекту.

Голова Комітету

Сергій БАБАК